

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

A bírósági végrehajtási jog fejlődése Magyarországon 1954-ig

Szerző:

Domjáné Dr. Fehérvári Diána

Győr, 2017. október 12.

I. Bevezetés

Jelen dolgozat célja, hogy átfogó képet adjon a magyarországi bírósági végrehajtás fejlődéséről. Az kutatásom módszertana arra épül, hogy az első, a kvázi végrehajtási jog megnyilvánulásainak tekinthető dokumentumoktól, jogforrásoktól elindulva eljussak a szocializmus Magyarországnak bírósági végrehajtásáig. Az ezt követő joganyagok és a mai napon hatályos, számos módosítást megélt 1994. évi LIII. törvényt is magába foglaló hazai szabályozás további történetének vizsgálata azonban már nem tartozik a dolgozat górcsőve alá.

Ide egy olyan kiegészítést kell tennem, hogy amennyire a munka megköveteli, annyiban a jelenleg hatályos bírósági végrehajtási jog dogmatikájának megfelelően, egyfajta alapozást fogok tenni. Ez - úgy hiszem- minden tudományos igényű műnek a szükséges velejárója.

Az egyes részleteknél is először mindig a jogforrások megalkotásának körülményeit, majd pedig a konkrét normákat analízálom, ezzel elősegítve a ma is élő jogintézmények megértését.

A dolgozatot tulajdonképpen arra szeretném felhasználni, hogy a jogtörténeti irányú végrehajtási jogi ismereteimet elmélyítsem ezen a téren. Munkám leíró jellegű, főként textuális elemzés, de ez az ilyen és ehhez hasonló, történeti indíttatású taglalások értelemszerű attribútuma.

Alapvetésként le kell szögeznem, hogy ezzel az írással segítem magamat, hogy a jogszabályok által felrajzolt fejlődési íven, aprólékos munkával végighaladva megértsem a magyarországi végrehajtási jogi szabályozás fejlődését. A megvalósítás során igyekeztem primer forrásokra, azaz konkrét jogszabályszövegekre (dekrétumokra, törvénycikkekre, törvényekre, törvénykönyvekre) illetve a későbbi időszakban már az országgyűlési dokumentációra (naplók, irományok, indokolások) támaszkodni (nem hagyva figyelmen kívül a tervezeteket sem), az esetleges idegen-nyelvű forrásokat pedig saját magam lefordítani, ezzel is növelve az írásom hitelességet.

Ehhez a feldolgozáshoz természetesen segítségül hívtam a rendelkezésre álló legfontosabb szakirodalmi műveket, igyekezve a legmegkerülhetlenebb szerzők szemüvegén keresztül vizsgálni, mindezt abból az okból is, hiszen ez a tudományterület már meglehetősen kikutatott, és ezekben a keretekben nehéz vagy éppenséggel lehetetlen igazán nagy novumokat felfedezni.

A dolgozat felépítése a következő: a jelen bevezető után definiálni próbálom a végrehajtási jogot, majd egyesével, nagyobb tartalmi egységekként végighaladok a végrehajtási tárgyú szabályozást tartalmazó jogszabályokon, ezt követően pedig levonom a konklúzióimat.

A munkámban szó lesz a honfoglalás koráról, az államalapításról és Szent István törvényeiről, II. András uralkodásáról és a kialakuló közhitelességi intézményekről, a Tripartitumról, a XVIII-XIX. századi Habsburg befolyásról, a reformkorról, a dualista Magyarország végrehajtásáról, az első kódexként aposztrofálható 1881. évi LX. törvénycikkről, annak utóéletéről és szocialista korszakról is.

Végezetül, az a célkitűzésem ezzel a kutatással, hogy jobban megérthetővé váljon ezen jogintézmény, vagy inkább jogterület, hiszen annál inkább fogja érteni a jogászt azt, amivel foglalkozik, minél inkább elmélyült ismeretekkel rendelkezik annak múltját illetően.

II. Dogmatikai alapvetés

Habár ez a munka egyértelműen jogtörténeti szemszögből közelít a bírósági végrehajtási joghoz, úgy gondolom, hogy nem lenne szabad elmulasztani, hogy definiálni próbáljam a jogterületet, de legalábbis megpróbáljam körülírni, hogy a jogtudomány melyik szférájáról is lesz tulajdonképpen szó.

Meg kell azonban jegyeznem, hogy a korai időszakokban -így végső soron a dolgozat túlnyomó részében- kissé eufemisztikus lenne a bírósági végrehajtás kifejezés használata. Ezekben a korokban ugyanis nincs világos különbségtétel a magánjogi és a büntetőjogi végrehajtás között, emellett a végrehajtás csak a legvégső időszakban vált „bíróságivá”. Mivel ez a tömeg egy elválaszthatatlan elegyet lépez, így az általam leírtakat ezzel a fontos megjegyzéssel kell kezelni, de végső soron a dinamikus feldolgozás és a történeti ív felrajzolása érdekében ez az egyszerűsítő kezelés elkerülhetetlen volt a dolgozatban.

Mielőtt azonban a definícióalkotásra kísérletet tennék, egy kicsit visszább kell lépnem a bírósági végrehajtáshoz vezető logikai lépcsősoron. Ahhoz ugyanis, hogy a végrehajtási jog kezelhetővé váljon, tisztáznom kell annak szubsztanciáját, a jogérvényesítést.

Mint a jog világában gyakorlatilag minden fogalomnak, így a jogérvényesítésnek is van egy római jogi vetülete, amit érdemes és kell is vizsgálnom. A Földi-Hamza-tankönyv megközelítése a terminus technicussal kapcsolatban a következő: *„jogi problémák többnyire -persze nem okvetlenül- akkor merülnek fel, amikor valaki megsérti mások jogát vagy nem teljesíti jogi kötelezettségeit, tehát ha a jogkövetés helyett a jogellenesség talajára helyezkedik. Ilyenkor válik szükségessé az alanyi jog védelme, vagyis a jogérvényesítés, amely egyszerre szolgálja a jogi norma parancsának érvényre juttatását és a megsértett alanyi jog orvoslását (pl. a kártérítést).”*¹

Fontosnak tartom megtenni azt a distinkciót, miszerint ezekben a keretekben gondolkodva el kell választanom az alanyi jog, illetve a tárgyi jog érvényesülését, érvényesítését. A tárgyi jog -lévén, hogy tulajdonképpen a jogszabályokat jelenti, illetve az azok összességét jelentő jogrendszert, vagy jogrendet, ha úgy tetszik- teremt alapot az alanyi jog létezésének. Az alanyi jog pedig értelemszerűen a jogi normából származó jogosultságot jelenti.

A kutatásom során sajnos azzal szembesültem, hogy a magyar szakirodalom egyáltalában nem tud dogmatikai tisztaságot felmutatni e fogalommal kapcsolatban. A látható határ elmosódni látszik a jogalkalmazás és a jogérvényesítés-jogérvényesülés² pár között, de mivel ennek körüljárása meghaladná a dolgozat kereteit és nem is tartozik annak célkitűzései közé, így ezt megjegyezve, de meg nem oldva haladok tovább a munka menetében.

A jogérvényesítés -leegyszerűsítve- talán úgy írható le legtalálóbban, hogy az az út, amely alatt a törvény betűjéből a tárgyi világban tapasztalható valóság lesz. Másként, mondhatjuk azt is, hogy *„az a folyamat, amelyben az általánosan megfogalmazott, absztrakt jogszabály az egyes emberek magatartásában megvalósul, realizálódik.”*³

Ez kétfajta módon történhet meg. Egyrészt -alapvető jogi logikát és dogmatikát alkalmazva- úgy, hogy ha valaki az alanyi jog szempontjából kötelezettségekkel rendelkezik, akkor ezeket teljesíti, így nem lép a jogellenesség talajára -magyarán jogkövető magatartást tanúsít-, másrészt, ha nem az előző scenárió érvényesül, akkor az erre felhatalmazással rendelkező entitás a kötelezettségeit

---

¹ Földi András-Hamza Gábor: A római jog története és intézményei, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2013. 115.o.

² Lásd például Földi-Hamza, Mezey, Kapa; meg kell jegyezni ugyanakkor azt is, hogy néhol még a jogérvényesítés és a jogérvényesülés közötti különbségtétel is annyiban marad, így tehát még az is elképzelhető, hogy itt nem egy fogalompárról, hanem egyenesen három különböző szakkifejezésről van szó.

³ Kapa Máttyás: Hitelezővédelem a bírósági végrehajtásban. Budapest, 2006. 23. o.

nem teljesítő „felet”⁴ - kényszerrel- rábírja ezek megtartására, illetőleg teljesítésére, ezzel visszaterelve a jogellenességből a jogkövetésre.

Amint fentebb már említettem, a végrehajtási jog központi elemének a jogérvényesítést tekintem. Továbbhaladva tehát rátérnék a konkrét végrehajtási jog elméleti körüljárására.

Mi az a bírósági végrehajtási jog valójában? A jelen tudományos álláspontja -legalábbis Magyarországon- erre a következő adekvát választ, egészen konkrétan definíciót tudja adni. „A bírósági végrehajtás olyan önálló, törvényileg szabályozott eljárás, amelyben állami vagy meghatározott szempontból azzal azonosnak minősülő szerv elsősorban vagyoni kényszer alkalmazása révén juttatja érvényre az állam által, konkrét egyedi ügyben fennállónak elismert és kikényszeríthető alanyi jogot, vagy előzetesen biztosítja a konkrét egyedi ügyben történő elismerés vagy a kikényszeríthetőség előtt védelemben részesített alanyi jog későbbi érvényre juttatását.”⁵

Ha a fogalom-meghatározás egyes elemeit egyesével, gondosan megvizsgálom, a következő fő pilléreket tudom kiemelni. Elsőként az eljárásjelleget kell feltétlen megjegyezni. A bírósági végrehajtási jog ma hazánkban egy külön, saját kódexszel -a bírósági végrehajtásról szóló 1994. évi LIII. törvény - rendelkező „processus”, amely nem tartozik a polgári peres eljárások kötelékébe, hanem egy polgári nemperes eljárásnak tudható be.

A második nagyon fontos logikai elem az „állami vagy meghatározott szempontból azzal azonosnak minősülő szerv”, ugyanis ebből világosan kiderül, hogy a végrehajtás (vagy ha úgy tetszik jogérvényesítés) nem egy fakultatívan, bárki által⁶ elvégezhető cselekmény. Bár ez banálisnak tűnhet, egy jogtörténeti dolgozatban mégsem az: mind a római jog, mind pedig a magyar jogtörténet kezdeti időszakaiban magától értetődött, hogy a szó szoros értelmében vett végrehajtás az abban érdekelt félre maradt.

A harmadik egység a kényszer általi érvényre juttatás. Erről több szempontból is érdemes néhány szót ejtenem. Nagyon fontos a másodiként kiemelt elemmel való összefüggése miatt, hiszen egy modern jogállamban alapvető követelmény, hogy az erőszak-monopólium az állam kezében összpontosuljon, éppen ezért kell az ilyen elemet is tartalmazó eljárásokat állami szervekre bízni.

---

⁴ A felet itt mindenféle perjogi tartalom nélkül kell érteni.

⁵ Kapa Mátyás: Hitelezővédelem a bírósági végrehajtásban. Budapest, 2006. 30-31. o.

⁶ A jelenleg hatályos állapotoknak megfelelően elmondható az, hogy ezek a „szervek” ma a bíróságok és az önálló bírósági végrehajtók. Ezért fogalmaz tehát így a definíció megalkotója, hiszen a bíróságok -és az azok kötelékébe tartozó végrehajtók- értelemszerűen állami szervek, míg a Vht. 255. §-a alapján ugyanerre a rangra emelkednek az önálló bírósági végrehajtók is, legalábbis az eljárásuk tekintetében.

Egy másik aspektusa a kényszerelemnek ugyanakkor mindenképp az, hogy a jelenben ez elsősorban vagyoni kényszerítő eszközök alkalmazását jelenti. Nem lehet és nem is érdemes éppen ezért például összehasonlítani a ma és az ókor, vagy akár a középkor⁷ végrehajtási kényszer eszközeivel.

A negyedik és az ötödik elem, amelyek azt mondják meg, hogy mire irányulhat a végrehajtás, egy kissé körültekintőbb elemzést igényelnek. Az „*állam által, konkrét egyedi ügyben fennállónak elismert és kikényszeríthető*” alanyi jog kategóriája tulajdonképpen egy konjunktív feltételpárt szab meg, így a) fennállásának állam általi elismerése, b) kikényszeríthetőség. A fennállás állam általi elismerésének tipikus -de nem feltétlen- formája például a per. A kikényszeríthetőség is egy hármas, konjunktív feltételrendszer alapján áll be: „*tartalmitag marasztalás jellegű, tehát az alanyi kötelezetre tevésben vagy tevékenységtől való tartózkodásban megnyilvánuló kötelezettséget ró; ha az állami elismerésre megelőző eljárásban, határozattal került sor, akkor a határozat jogerős vagy előzetesen végrehajtható; továbbá ha a teljesítési határidő letelt.*”⁸

Az utolsó, a hatodik egysége a definíciónak az előzetesen biztosítása annak, hogy (még az elismerést, vagy a kikényszeríthetőséget megelőzően) egy alanyi jog később érvényre juthasson. Ez egyértelműen azokra a helyzetekre és esetekre vonatkozik, amikor a jogalkotó valamely életviszonyokat bizonyos jogpolitikai okoknál fogva annyira kiemeltnek tartott, hogy ezeket fentebb ismertetett feltételrendszer nélkül, előzetesen és közvetlenül védendőnek minősített.

A dolgozatomban ezeket a pilléreket kiemelt jelentőséggel kezelem, az egyes jogtörténeti mozzanatok mögött igyekszem -amennyire persze ez racionalitás, nem pedig tudományoskodó vizionálás- ezeket a tartalmi elemeket keresni és felhívni rájuk a figyelmet.

III. Honfoglalás

Ha a magyarországi végrehajtási jog kezdőpontját keresem, akkor ebben az esetben a szakirodalom álláspontja egyöntetű, ez ugyanis nem más, mint a honfoglalás. A magyarság Kárpát-medencébe érkezésével ugyanis egy korábban nem látott szilárdság tapasztalható egy társadalmi képződménnyel kapcsolatban: ez a magántulajdon.

---

⁷ Lásd: a dolgozat második felében a magyar középkori végrehajtásban is túlsúlyos személyi végrehajtás.

⁸ Varga István (szerk.): A polgári nemperes eljárások joga, Eötvös Kiadó, Budapest, 2013. 99. o.

Nem szabad azonban elfelejteni, hogy ez azonban még mindig csak egy köztes állapot volt a vándorlások és az államalapítás társadalmi-gazdasági viszonyai között. De éppen azért, hogy az ezt megelőző időszakban még nem lehet beszélni a tulajdon ilyen -mai szemmel csekélynek tűnő- szintű tiszteletéről és védelméről sem, így a vándorlás időszakának igazságszolgáltatásáról -és ebből kifolyólag a végrehajtásról- talán felesleges is lenne messzemenő következtetéseket levonni. Könnyen beleesnék ugyanis abba a hibába, hogy bizonyos társadalmi képződményekre vetítenék mai fogalmakat vagy intézményeket és ez egy -legalábbis tudományos szempontból- hamis és téves képet eredményezhetne.

Arról ugyanakkor nagy hiba lenne megfeledkezni, hogy az a társadalmi igény, miszerint -nagyon leegyszerűsítve és kissé sarkítva megfogalmazva- ha valaki szeretné visszakapni vagy megkapni azt a pénzt vagy vagyont, amit ellentételezés reményében adott át, vagy egyéb okból neki ítélték (nagyon óvatosan és a kellő fenntartásokkal használnám itt a mai végrehajtást kérő entitásra utalást), és ez nem történik meg, akkor kell lennie valamiféle mechanizmusnak, ami ezt mégis -akár kényszer alkalmazásával- biztosítja a nem teljesítővel (a fenti fordulatot ismételve, adós) szemben.

Lényegében megállapítható, hogy ez a civilizált emberiséggel egyidős jelenség, vagyis amióta az áruforgalom beindult, és az ókori civilizációk felemelkedtek, azóta számolni kell ezzel az egészen elemi kívánalommal. A történelem (a saját szemszögemből inkább a jogtörténet) változatosan jelenítette meg ezek összességét. Elég csak az ókori Rómát példaként hozni, hiszen a különböző perrendek (civiljogi, praetori, császári perrendek) számos (olykor nagyon is kazuisztikus) részletszabályt tudtak felmutatni az egyes végrehajtási szituációkra. Éppen elég az adórszolgátság intézményének évszázados, esetenként akár évezredes jelenlétére gondolni.

Ebből azt a konklúziót vonom le, hogy nem attól függ a végrehajtási „jog” léte (vagy éppen nemléte) az adott közösségben, hogy a világtörténelemben éppen mikor járunk, hanem sokkal inkább egy társadalmi szervezetségi minimumot szükséges elérni.

Visszatérve a honfoglalás korára: megszilárdulás miérettje egészen magától értetődő. A magyarság immáron nem jurtákban lakott a sztyeppén, szezonális költözésekkel, hanem tartós épületeket hozott létre és településeket kezdett szervezni -mint élettér- maga köré, állami szerveződésről ugyanakkor nem lehet -nem érdemes- beszélni. A honfoglaló törzsek a hatalmi hierarchiában elfoglalt státuszuknak megfelelően választották az „uruszág” egyes régióit, hogy ott tartósan letelepedjenek. Amit ma állami funkcióknak, vagy ha úgy tetszik, feladatnak tekintünk, nos, ezek

közül a honfoglalás korának hatalma csak egy szűk spektrumon tudott érdemi eredményeket felmutatni. A központi hatalom léte ellenére igazából csak a terület védelmi funkcióját sikerült ellátni, azt is a törzsi alapon szervezett hadszervezet segítségével. Az egyéb állami funkciók közül a következőkben -a témához való kapcsolódása miatt- a törvénykezésről ejtenék néhány szót.

A korszak igazságszolgáltatásáról talán annyit érdemes megjegyezni, hogy ebben az időszakban a magyarság vezetését egy kettős fejedelemségnek is nevezett vezetőentitás látta el. Ezekről annyit lehet tudni biztosan a történet- illetve a jogtörténetírásból, hogy a Kündü (vagy Kende) illetve a Gyula neveket viselték, azonban eredetük, konkrét funkciójuk, státuszuk egyelőre szakirodalmi vita tárgya.⁹

Ami a dolgozat szempontjából releváns, hogy minden bizonnyal ők (esetleg valamelyikük) végezte az igazságszolgáltatási tevékenységet. Az itt született döntések végrehajtásáról nem nyilatkoznak a források, de a társadalmi szerveződés alacsonyabb fokára és a primitívebb (az államalapítás koránál legalábbis mindenképp primitívebb) életviszonyokra tekintettel arra lehet következtetni, hogy az érdekelt fél tevékeny közreműködésére szükség volt.

IV. Az államalapítás kora és az istváni dekrétumok

Az óriási változást az államalapítás hordozta magában. A megszilárdult társadalmi struktúrák, a hatalmi viszonyok, és nem utolsósorban a konkrét földrajzi meghatározottság egyfajta nyugati szellemű szigorot mutatott a korábbi sztyeppe-i állapotokkal szemben. Nem elhanyagolható megemlíteni ugyanakkor a korabeli viszonyokat determináló tényezők tárgyalása körében a római kereszténység felvételét, ez önmagában hordozta a Nyugathoz (és nem a Kelethez) való tartozás kívánalmát.

A szent istváni törvényhozás körében található a dolgozat témaválasztása szempontjából első, kiemelkedően fontos jogforrást, amely anyaga már projektálható arra a joganyagra, amit ma végrehajtási jognak nevezünk. A patrimonális állam monarchájaként, „*Dei gratia*” -azaz Isten kegyelméből - mint „*egyedüli törvényhozó, legfőbb bíró és kormányzó*”¹⁰ I. István király már dekrétumok meghozatalára is jogosult volt. Az nem teljes mértékben tisztázott, hogy vajon már István életében elkészültek-e a neki tulajdonított Második Dekrétumok, de ebben már teljesen

⁹ Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet, Osiris Kiadó, Budapest 2003. 28.o.

¹⁰ Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet, Osiris Kiadó, Budapest 2003. 49.o.

bizonyosan találhatunk végrehajtási tárgyú rendelkezéseket. Ilyen például, amikor a Szent István Király Dekrétomainak Második Könyvének, „a király engedelmeiről, hogy tulajdonát mindenki birhassa” címet viselő 5. Fejezete arról rendelkezik, hogy „*Királyi hatalmunknál fogva végeztük, hogy kinek-kinek szabad legyen azt a mi az övé, a maga feleségének, fiainak és leányainak, szintugy rokonainak vagy az egyháznak osztania és adnia. 1. § És az ő rendelkezését halála után se merje megbontani valaki.*”¹¹ Látható tehát, hogy a vándorlás és a honfoglalás (ideértve a kalandozások korát is) időszakánál egy jóval konkrétabb magántulajdon-védelmet intézményesít. Ebben a normában látható, hogy a korabeli jogfelfogás mennyire nem választja szét a tulajdonjog védelmét, illetve a végrendekezés szabadságát és védelmét, ami mindenesetre számomra fontos, az az a fordulat, hogy „kinek-kinek szabad legyen azt a mi az övé”, hiszen ebben és az ehhez kapcsolt szankcióban manifesztálódik az istváni szigor a jogtárgy védelme kapcsán. A 6. Fejezet, mely „a király és kincstár javai sértetlenek legyenek” címet viseli, kimondja, hogy „*akarjuk azt is, hogy valamint másoknak adtunk hatalmat az ő javaikat birniok, ugy a mi javaink is, vitézeink, szolgálaink, és valamelyek a mi királyi méltóságunkhoz tartozandók, épségben maradjanak. 1. § És senki valamit azokból el ne ragadjon vagy sikkaszson, se valaki az elől mondottakban a maga számára kedvezést keresni ne merészeljen.*”¹² Ezt a rendelkezést azért kiváltképp fontos kiemelni, mert a tökéletesen modellezi a patrimoniális állam mibenlétét, ugyanis a király kvázi úgy viselkedik az országban, az ő országában, mint egy földesúr a birtokán, így érthető, hogy a királyi tulajdon védelme miért emelkedik egy magasabb, egy kiváltságosabb szférába.

A dekrétumokat alaposan végigtanulmányozva arra a következtetésre jutottam, hogy nincs világos választóhatár a magánjogi és büntetőjogi igények és büntetések között. Az sem hasonlítható a jelenkorhoz, hogy a „végrehajtó” valamiféle „állami”¹³ autoritás lenne, hiszen a dekrétumokból világosan kitűnik, hogy annak a személynek kellett kvázi végrehajtóként viselkednie, akit alanyi jogában megsértettek.

Ami tovább bonyolítja a helyzetet, az a korabeli társadalmi szerveződés sajátos struktúrája. Ez praktikusán azt jelenti, hogy az egyes cselekményekhez a normák által hozzárendelt parancsok tovább differenciálódtak aszerint, hogy az érintettek vagy a jogosultak (a címzettek) melyik

---

¹¹ Szent István Király Dekrétomainak Második Könyvének 5. Fejezete <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=263> (utolsó letöltés: 2017. október 10.)

¹² Szent István Király Dekrétomainak Második Könyvének 6. Fejezete <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=264> (utolsó letöltés: 2017. október 10.)

¹³ Meglehetősen nagy dőreség lenne azt gondolni, hogy akárcsak a XVIII. századi értelemben itt bármiféle államról lett volna szó, ezt sokkal inkább úgy értem, hogy a királytól bármiféle felhatalmazással, hatalom-átruházással rendelkező személy, vagy testület.

társadalmi csoport részei voltak. Ennek megfelelően más szabályrendszer vonatkozott a klerikusokra, a szabadokra és a király(i udvartartás) embereire és megint más a szolgákra.

Az istváni dekrétumok egyik legérdekesebb attribútuma, hogy a cselekmények súlyosságához igazodó, egyfajta tarifarendszert vezetett be. Ez praktikus azt jelenti, hogy a törvényszövegekben gyakran olyan rendelkezések találhatóak, mint a „*bűnhődjék öt tinóval*”¹⁴ fordulat, de felmerül konkrét pénzmennyiség meghatározása, vagy akár cselekmény elvégzése (büjtölés) is. Ebből arra következtethetünk, hogy immáron a megváltás intézménye váltja fel a vérbosszút és az ahhoz hasonló -vagy éppen annak megfeleltethető- megoldásokat. Ez a fejlődési ív egyébként meglehetősen általánosnak mondható, hiszen például Hammurapi-törvényoszlopon jelentkező paradigmaváltás is bátran összehasonlítható ezzel a változással.

Ahogy a magyarság a Kárpát-medencében megszilárdította a kereszténységet, és egyúttal a Nyugathoz való tartozást (annak minden hozadékával és kötöttségével együtt), úgy magától értetődően produkálta a társadalmi fejlettség eme szintjére lépésekor tapasztalható, fent említett változást.

A dolgozat formai kereteit feszegetné, ha kitérnék a Szent István és a II. András közötti időszak törvényhozási termékeire is, így engedtessek meg annyi, hogy futó említéssel emlékezzem meg a megjelölt korszakról. Alapvetően az istváni politika nyomvonalán haladtak tovább későbbi királyaink is, jelesül Szent László és Könyves Kálmán is. Az említett uralkodók tekintetében lényegi különbség, hogy már egy stabilizálódott királyságról beszélhetünk, ugyanakkor a törvénycikkek ugyanabban a keresztény vallás általi áthatottságban születtek meg. Még náluk sem látható tisztán a magánjogi-büntetőjogi distinkció, hiszen ezek a normák tipikusan vegyesen, keveredve jelennek meg. Ugyanakkor kár lenne elmenni amellett a tény mellett, hogy a lászlói dekrétumokból már kiolvasható a személyi és a vagyoni végrehajtás elkülönítése. Ennek ékes példája Szent László Király Dekrétomainak Második Könyvének 11. Fejezete,¹⁵ amely a más házára támadó nemesről vagy vitézről rendelkezik. A normaszövegből szépen kirajzolódik a kétfajta végrehajtás közötti elválasztás, illetve a társadalmi státuszok determináló ereje. Így a támadóval tartó szabadoknak „*ötvenöt bizanczi pénzzel*” tartoztak, a szolgákat pedig adott esetben el is adhatták. A korszak törvényeire általánosságban jellemző, hogy a bűncselekmények felszámolása érdekében -nem

---

¹⁴Szent István Király Dekrétomainak Második Könyve 33. Fejezet 4. § <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=291> (utolsó letöltés: 2017. október 10.)

¹⁵Szent László Király Dekrétomainak Második Könyvének 11. Fejezete <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=367> (utolsó letöltés: 2017. október 10.)

véletlen, hiszen ez a szilárd társadalom záloga- főleg a lopás, gyűjtogatás és az egyéb erőszakos cselekményekre sújtott le keményebben és ezekre alkalmazott egy sajátos fokozatossági mércével testi fenyítések, testi büntetéseket, végső soron halált. A személyi státuszok között jelentkező különbségeknek köszönhetően azonban figyelembe kell venni, hogy például a szolga megölése nem feltétlen volt crimenként kezelve, hanem ezt egy egyszerű károkozásként ítélték meg, és ha erről a „bíróság jogerősen határozott”, úgy általában pénzbeli ellentételezést ítélt meg.

V.II. András és a kialakuló rendiség kora

A következő nagyobb egységet a II. András uralkodása alatt született Aranybullának és a kialakuló közhitelességi intézményeknek szentelem. Ez a jogforrás egyértelműen elvülhetetlen jogtörténeti jelentőséget hordoz magában, ugyanakkor a téma szempontjából kiemelten fontos. Ennek az az oka, hogy egészen konkrét, végrehajtási tárgyú rendelkezést is tartalmaz történelmünk talán leginkább ismert törvénye. Ahogyan Pataki János István is rávilágít, egészen absztrakt módon kerül kimondásra, hogy az a személy, akit a törvény szerint marasztaltak, az ne találjon kibúvót különféle patrónusok által. 1222. évi XXVIII. törvénycikk úgy fogalmaz, hogy „*a kit a törvény elmarasztott, annak oltalma ne legyen.*

*Ha valaki törvény renden elmarasztatott, senki a hatalmasok közül meg ne oltalmazhassa azt.*¹⁶

A törekvés nagyban összecseng a rendi korszakba lépő Királyság korszakával, annál is inkább, hiszen az Aranybulla főbb rendelkezései mind a patrimoniális állam hanyatlásának, a királyi birtokszervezet felbomlásának, a hűbériség eszményének megerősödésének és a kialakuló rendiség koncepciójának reflexiói. A király -habár nem vált jelentéktelenné- már nem az istváni értelemben uralkodott, birtokainak jelentős része a nagyhatalmú urak kezébe került, tekintélye is megcsappant.¹⁷ Az emellett párhuzamosan futó folyamat, az igazságszolgáltatás kezdődő professzionalizálódása (ami egyúttal azt is jelentette, hogy a királytól egyre inkább eltávolodott a törvénykezési funkció), a kancelláriák megjelenése és nem utolsósorban a közhitelességi intézmények (a hiteleshelyi működés, a káptalanok, a konventek) kezdeményei.

Ideje néhány szót ejteni arról, hogy ebben a korszakban az intézményrendszert tekintve milyen változások köszöntöttek be. Előljáróban meg kell jegyeznem, hogy ezeket az információkat azzal a

¹⁶ II. András király 1222. évi törvényei XXVIII. törvénycikke <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=532> (utolsó letöltés: 2017. október 10.)

¹⁷ Gondoljunk csak arra, hogy a főurak egészen addig mentek, hogy meggyilkolták II. András feleségét, Gertrúdot.

tudattal érdemes kezelni, ezekre az évszázadokra már egy stabil közigazgatási hálóról, az ún. nemesi vármegye-rendszerről beszélhetünk, és a lentebb tárgyalásra kerülő intézmények és tisztségek mind-mind ezek kötelékében helyezendők el. *„A végrehajtás fogatosítása ekkor már a poroszlók majd a szolgabírák feladata volt. A poroszló, vagy később a szolgabírák szerepe azért tekinthető kritikusnak, mert a bírósági végrehajtási eljárás fogatosítási szakaszának eljárási cselekményeit szinte teljes egészében ők végezték.”*¹⁸

Látható tehát, hogy immáron nem az érdekelt félnek (mai, modern kifejezéssel élve végrehajtást kérőnek) kellett a saját ügyéről gondoskodni, hanem ezzel professzionális szinten foglalkozó, külön entitások jelentek meg.

A korszakban megerősödő közhitelességi intézmény irányába kell tennem egy kisebb kitérőt a munkám e szakaszán. Először a poroszlóról kell említést tennem. A pristaldusnak is nevezett személy a magyar jogtörténetírás szerint egyfajta bírói asszisztens volt, aki tulajdonképpen az eljárás egészében tevékenyen közreműködött. Ennek több oka is volt, egyrészt a hitelesítő jelenlét, mint funkció, másrészt a konkrét segítségnyújtás a döntések végrehajtásában. A poroszlónak kellett jelentenie és *„bizonyoságot tennie, nevét az ítéletlevelekben is feltüntették,”*¹⁹ tevékenységéért juttatásban részesült. A poroszló státusáról ennyit érdemes megjegyezni, de a kutatás során egy érdekes adalékot találtam a poroszló személyének védelmére nézve. A Könyves Kálmán féle dekrétumok között tesznek kifejezetten egy olyan rendelkezést, amely a pristaldus bántalmazását pönalizálja. Kálmán Király Dekrétomainak Első Könyve 28. Fejezete (arról, *„ha a bíró poroszlóját megveri valaki, és a verekedő megbüntetéséről”*) úgy rendel, hogy *„ha a bíró poroszlóját megítélt dologért veri meg valaki, küldjék a verekedőt a megye ispánjához, és a mi meg van ítélve, azt vegyék el mind a bíró hatalmával.”*²⁰

Végül megjegyezhető, hogy Pataki kutatásaira támaszkodva azt mondhatjuk, hogy a poroszlói intézmény a XIV. századra fokozatosan elsorvadt, helyét és funkcióit más entitások átvették, felváltották.²¹

---

¹⁸ Pataki János István: Gondolatok a bírósági végrehajtás rendszeréről (forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/pataki53.pdf>, utolsó letöltés: 2017. október 10.)

¹⁹ Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet Budapest 2003. 205. o.

²⁰ Kálmán Király Dekrétomainak Első Könyve 28. Fejezet <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=432> (utolsó letöltés: 2017. október 10.)

²¹ Pataki János István: Gondolatok a bírósági végrehajtás rendszeréről (forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/pataki53.pdf>, utolsó letöltés: 2017. október 10.)

Érdekes elváltozását jelentette a pristaldusnak a XII-XIII. század környékén megjelenő „homo regius”, azaz a királyi ember. Ez lényegében a magasabb szintű bíróságokon látta el a poroszlói tevékenységet.²²

A másik, kiemelt szereplő a szolgabíró. *„Eredetileg a királyi serviensek bírái voltak, később a nemesi vármegyék választott tisztségviselői lettek. Az 1290:16. tc. szerint megyénként négy szolgabírót kellett egy évre választani. Feladatuk a megyei igazságszolgáltatásban való közreműködés, az adóztatásban és a katonai feladatok ellátásában való részvétel volt. A tisztség ellátásáért nem fizettek, a megbízás elfogadása kötelező volt.”*²³ A szolgabíró egyébként jóval tovább fennmaradt történelmünkben, ellentétben a pristaldussal.

Mivel a kitérő hívószava a hitelhelyi tevékenység fellendülése volt, így ideje ezt is körüljárni, megválaszolni a jogos kérdést, miszerint mi is volt valójában a hiteles hely és milyen tevékenységet végzett?

A téma szempontjából a loca credibilia pont egy kezdeti, jelentőségében csekélyebb feladatköre lesz a jelentős. Ez pedig nem más volt, mint a poroszlói visszaélések megakadályozására rendelt felülhitelesítő tevékenység. Többek között ez is hozzájárult a poroszló intézményének megszűnéséhez. Tulajdonképpen arról volt szó, hogy II. András a 1231. évi XXI. törvénycikkével fékezni próbálta a korban elszaporodó jogellenes poroszlói eljárásokat, és kimondta, hogy *„a poroszló által végzett idézést és bizonyítást nagyobb horderejű ügyekben a megyéspüspöknek vagy a káptalannak, kisebb ügyekben pedig a szomszédos konventnek vagy kolostornak kellett igazolnia.”*²⁴

Az intézményeket a későbbi időszakokban is átfogóan szabályozták, így a *„végrehajtási eljárásra és a szolgabírákra vonatkozó részletes szabályrendszert az 1435. évi (II.) II. törvénycikk (a szolgabírák választásáról), az 1435. évi (II.) III. törvénycikk (hogy a birságok az ispánok és szolgabírák között megosztandók), és az 1435. évi (II.) IV. törvénycikk (miképpen helyezték vissza az ispánok az elfoglalt fekvő jószágokba azokat, a kiket ezektől megfosztottak) jelentik majd.”*²⁵ Azt itt felsorolt jogszabályhelyek részletes ismertetésére a dolgozat keretei miatt nincs módom, elegendő annyit

---

²² Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet, Osiris Kiadó, Budapest 2003. 206. o.

²³ Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet, Osiris Kiadó, Budapest 2003. 150. o.

²⁴ Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet Budapest 2003. 205-206. o.

²⁵ Pataki János István: Gondolatok a bírósági végrehajtás rendszeréről (forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/pataki53.pdf> , utolsó letöltés: 2017. október 10.)

tudni ezekről meglepően világosan körülhatárolják a szolgabíró -mai szakkifejezésekkel élvez-jogállását, hatáskörét és illetékességét, jogköreit.

Az káptalanokra és a konventekre nézve a mátyási dekrétumok hoztak a reguláció szempontjából jelentős megújulást. 1486. évi X. törvénycikk, amely a „milyeneknek kell lenniök a káptalanok és conventek bizonyságainak? és ezek hűséges végrehajtásáról és jelentéstételéről, valamint a vétkezők büntetéséről” címet viseli, részletes szabályrendszert tartalmaz, hogy milyen feltételeknek kell megfelelni ezeknek az intézményeknek. Ennek preambuluma szerint: „kedvezésből, pénzért, ajándékért, gyűlöletből, félelemből és szeretetből igen sok és hihetetlen szabálytalanságot szoktak elkövetni; ez pedig leginkább azért szokott történni, mivel az ilyen végrehajtásokra nem kanonokokat hanem oltárigazgatókat vagy káplánokat és gyakran iskolásokat meg koldulókat is küldenek, a kik igen könnyen megvesztegethetők.”²⁶ Ez alátámasztja a fentebb állított hitelességi problémákat, ennek kiküszöbölése érdekében rendelkezik úgy az 1. §, hogy „a végrehajtásban megtartandó igazságosságra az egyházfő vagy helyettese kezébe esküt tartoznak tenni és hogy ezután a káptalanból egyedül csak kanonokot, a konventből pedig csakis papi hivatalviselő szerzetest és senki mást sem szabad a végrehajtásokra kiküldeni.”²⁷

VI. Egy új korszak hajnala: Werbőczy István és a Hármaskönyv

A Werbőczy István által jegyzett Tripartitum a következő jelentősebb állomása a dolgozatnak. Itt szintén egy, mind történeti, mind jogtörténeti szempontból kikerülhetetlen jelentőségű jogforrásról²⁸ van szó.

A hiteles bemutatáshoz szükséges, hogy a korszak viszonyairól is némiképp megemlékezzek. A királyi hatalom a mátyási fénykor után -részint Mátyás uralkodásának utóhatásaként- egy sohasem látott mélypontra került. A gyengekezű II. Ulászló uralkodásának - meglehetősen viharos belpolitikai viszonyok közepette- végnapjain még a Dózsa György féle parasztfelkelést is elszenvedte, majd annak leverése után kevéssel, a király 1516-ban elhunyt. Az anarchikus viszonyok, az üres kincstár, a gyermekkirály II. Lajos trónra emelése pedig csak erősítette a romló tendenciákat.

²⁶ Mátyás 1486. évi X. törvénycikke <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=886> (utolsó letöltés: 2017. október 10.)

²⁷ Mátyás 1486. évi X. törvénycikke <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=886> (utolsó letöltés: 2017. október 10.)

²⁸ Óvatosnak kell lennem a jogforrás kifejezéssel, hiszen tudvalevő, hogy a király nem szentesítette a Tripartitumot, ugyanakkor az ettől függetlenül beszívárgott a jogalkalmazásba, és elementáris hatást fejtett ki az évszázadok alatt a magyar igazságszolgáltatásban.

Werbőczy pedig ebben a korban vállalkozott nem kevesebbre, minthogy összefoglalja korának nemesi consuetudoját, azaz szokásjogát, és az általa sommázott anyag végül három²⁹ kötetre rúgott, elnyerve így a méltán híres Hármaskönyv elnevezést. Fontos megjegyezni, hogy a törvényt elfogadták, de a király azt halála miatt sohasem tudta szentesíteni. Óriási jelentőségét és minőségét mutatja a joganyagnak ugyanakkor, hogy ennek az aktusnak az elmaradása ellenére beszivárgott a jogalkalmazásba és évszázadokra meghatározta hazánk törvénykezését és így áttételesen a végrehajtást is.

A végrehajtás szempontjából Pataki remekül összefoglalja, hogy milyen eddig nem látott nóvumokat vetett papírra az önjelölt jogalkotó Werbőczy. *„A végrehajtáshoz közvetlenül kötődően az igényérvényesítés fogalomköre alatt beszélt. A végrehajtás fogatosítása során a nemesi sértett fogva tarthatta az ellenérdekelt felet. Hármaskönyv II. részének megfogalmazása szerint is szükséges egy jogerőssé vált marasztaló ítélet az igényérvényesítés, vagy ha úgy tetszik a végrehajtás fogatosításához. Ismerte az egyedi vagyonra végzett totális végrehajtás eszközét, illetve a nem nemességre vonatkozóan a személyi végrehajtás eszközrendszere is érvényesült. A szokásjogi átalakulást jól jellemzi a II. rész 73. címében foglalt un. visszaűzés (repulsio) jogszabályba való foglalása - „visszaűzés az, mikor a pernyertes felet a másik pervesztes fél a bírói ítélet végrehajtásától erőszakosan visszaveri”.*”³⁰

Azt gondolom, hogy a Tripartitumban foglalt végrehajtási szabályokkal már bátran párhuzam vonható a ma bírósági végrehajtásának jogintézményeivel. A Hármaskönyv már kifejezetten utal arra, hogy a végrehajtás két nagyobb szakaszra osztható. Ezeket a mai terminus technicusokkal élve: elrendelésnek és a végrehajtási cselekmények (esetleg kényszercselekmények) fogatosításának hívhatjuk ezeket, Werbőczy részletesen tárgyalja tulajdonképpen azt az utat, amely végső soron a „jogerős határozatban” foglaltak tényleges realizálódásáig vezetett.

A jogforrást alaposan végigtanulmányozva arra jutottam, hogy egy világos elhatárolás látható a személyi és vagyoni végrehajtás között. Először a vagyoni végrehajtás megnyilvánulásának betudható érdekes szabályról szeretnék megjegyezni egy gondolatot.

---

²⁹ Valójában az előbeszéddel együtt négy kötetből van szó.

³⁰ Pataki János István: Gondolatok a bírósági végrehajtás rendszeréről (forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/pataki53.pdf>, utolsó letöltés: 2017. október 10.)

A vagyoni végrehajtás körében egy -az időbeli dimenziót is figyelembe véve- kifejezetten fejlett szabályt találhatunk a II. rész 56. címe³¹ alatt. E szerint, ha az ingatlanra történő végrehajtás megtörtént, az adós rokonai és leszármazottai („ő fiai, atyafiai és utódai”) „magukhoz válthatják” a vagyontárgyakat, mégpedig a bíró által meghatározott határidő alatt, az értékre tekintve pedig a „közbecsű” meghatározást teszi, ami szintén a jelenkorral való párhuzam megvonására adhat okot. Érezhetően közelebb van már hozzánk tehát ez a norma, mint a fentebb ismertetett szabályok bármelyike.

A II. rész 68. címe³² viszont már a személyi végrehajtás egy érdekes manifesztuma. Ez a jogszabályhely azt a felvetést tartalmazza, hogy, egy elszegényedett nemes („még száz dénárt is bajosan fizethetnek”), aki -ebből fakadóan adósként nem tud fizetni- társadalmi (rendi) státuszának ellenére személyi végrehajtás alá vonható. A Tripartitum tehát azt a választ adja erre a kérdésre, hogy a nemesi előjogok senkit sem védhetnek meg a végrehajtástól, annak akár az egészen szélsőséges formájától, a kvázi adósrabszolgaságtól sem.

Összegezve megállapítható a Hármaskönyvről általánosságban, hogy a Kárpát-medencében eltöltött ezer esztendő egyik legfontosabb jogalkotási terméke. A végrehajtási jogi rendelkezéseiről szintén úgy kell beszélni, mint egy fontos mérföldkőről, annál is inkább, hiszen megfigyelhető, hogy az államalapítás időszakának primitív rendszere és a modern intézményrendszer között mintegy félúton helyezkedik el.

Mielőtt rátérnék a reformkori végrehajtási jogi vívmányokra, néhány szót ejtek a Habsburg közbenjárásra történt jogalkotásról. Ebből a hosszú, átmeneti érából talán a legfontosabb, számomra releváns jogforrás a 1792. évi XVII. törvénycikk volt³³. A korszak történelmi adaléka, hogy a magyar területeken még élő ősiség intézménye teljességgel megbénította a gazdaságot abban, hogy hosszútávon is egy fejlődési pályára állhasson, holott az ehhez szükséges körülmények már adottak voltak. A törvénycikk preambuluma hosszasan taglalja, hogy *„az igazság és a nemzetek s országok közti kereskedés, mely a hitel biztonsága nélkül nem állhat fönn, kívánván, hogy a törvényesen megkötött szerződések teljesítenek és azoknak birói hatalommal való*

³¹ „A midőn pedig az elítélt és elmarasztalt a bíró keze elől elmenekült és meg nem foghatják és ellenében a meghozott ítéletet végrehajtották, akkor az ő fekvőjóságait és birtokjogait az ő fiai, atyafiai és utódai, a kikre tudvalevőleg azok néznek, a bíró és az ellenfél kezéből az erre biróilag kitézött határidő alatt, közbecsű szerint magukhoz válthatják.” (forrás: http://www.staff.u-szeged.hu/~capitul/analecta/trip_hung.htm, utolsó letöltés: 2017. október 10.)

³² „Továbbá, mivel az országban több olyan egy telkes nemes és más birtokos ember van, a kik az igazi nemesek kiváltságát és szabadságát élvezik ugyan, de restségük és tunyaságuk miatt annyira elszegényedtek, hogy nem hogy száz forintot, de még száz dénárt is bajosan fizethetnek, mindamelllett rosszat cselekedni meg nem szűnnek, kiváltképen mikor néha látják, hogy sok gyermekük van és arra gondolnak, hogy azoknak jogait és részeit el nem veszíthetik és nem irtóznak attól, ha személyükben is letartóztatják.”

³³ 1792. évi XVII. törvénycikk <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=4967> (utolsó letöltés: 2017. október 10.)

végrehajtásáról gondoskodva legyen.” Az osztrák vezetés tehát felismerte, hogy az előremozduláshoz szükséges a feudális magyar kötöttségek lebontása, de a helyzet tartósabb rendezéséig elegendőnek látta, hogy efféle átmeneti eszközzel él. A szabályok értelmében két csoportot láthatunk. Egyrésztől akik váltólevelet adnak ki és szerződést kötnek, vagy pénzfizetés teljesítésére kötelezik magukat, vagy pedig „nyerészkedő” társaság tagjává válnak, továbbá azok, akik kölcsönt vesznek fel és alávetik magukat a kölcsönt nyújtóra vonatkozóra vonatkozó joghatóságának (praktikusan az osztráknak), nos ők kötelesek elfogadni az osztrák bíróság által hozott, rájuk kötelező rendelkezést tartalmazó határozatot. Másrésztől a magyar bíróságokra vonatkozóan mondja ki kötelező érvénnyel, hogy *„a maguknak ilyenképen kötelezők ellen hozott és átküldő-levél mellett a magyar királyi udvari kancellária útján kiadandó ítéleteket végrehajtani tartozzanak.”* A korabeli törvényalkotás tehát ezt a meglehetősen egyszerű, kiterjesztő technikával oldotta fel ezt a meglehetősen ódon problémát.

Mindezek után nem meglepő módon a jogfejlesztés a váltóügyek miatt következett be. *„A XVIII. században a váltótörvények (1840. évi XV. törvénycikk, 1844. évi VI. törvénycikk, 1876. évi XXVII. törvénycikk) orvosolják az ideiglenesség problémáját. Önálló váltó törvényszékek kerülnek létrehozásra. Az 1840. évi XV. törvénycikk önálló fejezetben (11. fejezet 144-193 §.) rendelkezik nagy részletezettséggel a végrehajtási eljárások rendjéről (zár alá vétel, biztosítási intézkedések, kielégítési végrehajtás, foglalás szabályai, becsérték meghatározása, vagyonközösség esetei, árverés, kielégítési sorrend és felosztás, sikertelenség, külföldi határozatok végrehajtása, stb.). A határozattal szembeni ellenállás lehetőségei redukción szenvednek el, míg a visszafoglalás lehetősége törvénybe ütközővé minősül át teljes egészében.”*³⁴

Tudvalevő, hogy a váltójog egy roppant dinamikus jogterület, mely nagyon rugalmas ítélkezést és ezzel együtt szintén nagyon rugalmas végrehajtást is igényelt, és éppen ezért volt nagyon szerencsés, hogy a végrehajtási jog XIX. századi fejlődése éppen ennek a jogterületnek a nyomvonalán indult el.

---

³⁴ Pataki János István: Gondolatok a bírósági végrehajtás rendszeréről (forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/pataki53.pdf>, utolsó letöltés: 2017. október 10.)

VII.A reformkor

A magyar végrehajtási jog fejlődésében szintén kiemelkedő pont volt a pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló birói ítéletek végrehajtása módjáról szóló 1836. évi XV. törvénycikk³⁵ elfogadása. Az V. Ferdinánd uralkodása alatt hatályba lépett jogforrás a vagyoni típusú végrehajtást helyezi előtérbe. A törvény 1. §-a kimondta, hogy immáron „a pénzbeli birói marasztaltatások” nem a „marasztaltnak vagyona becsüár szerinti általadása útján” hanem készpénz formában teljesítendőek. A törvény egyébként csupán 21. §-ból épül fel, mégis azt mondhatjuk, hogy egy átfogó szabályozást adott a korabeli magyar végrehajtási jog eme szegmensének. Külön kiemelendő, hogy a vagyoni típusú és szinguláris jellegű végrehajtás első általános magyar szabályozására is sor került.

A törvény kiemelendő nívuma, hogy részletes szabályokat tartalmaz a becslésre, a (haszon)becslők („haszonbecsülők”) kinevezésére, eljárására, feladatára és az árverésre tekintettel, de az anyagi és az eljárási szabályok kusza rendszerében nehéz mai szemmel eligazodni. Fontos megjegyezni, hogy - mint ismeretes- ezekben az években az ősiség intézménye még élt hazánkban, így például a 19. § úgy rendelkezik, hogy „az árverés útján szereztetett nemesi ingatlan vagyon a legtöbbet ígérőnél birói zálogképen marad.”

A reformkort tárgyalva természetesen nem mehetnek szó nélkül az áprilisi törvények mellett sem. Az időszak záróakkordjaként is aposztrofálható esemény, nevezetesen az 1848-as forradalmi törvénycsomag végleg lezárta a rendiség korát hazánkban. Ezek a törvények nem is annyira a konkrét végrehajtási jogi rendelkezések miatt fontosak számomra (nem is igazán tudtam a kutatás során ilyet fellelni), hanem sokkal inkább amiatt, hogy a Kárpát-medence jogát teljesen új alapokra helyezte. Értem ez alatt, hogy felszámolta a feudális, rendi magyar társadalom legtöbb bénító és torzító kötöttségét.

A forradalom leverése utáni közjogi helyzet értékeléseként ugyanakkor az állapítható meg, hogy némiképp és időlegesen visszalépést (gondolok itt az oktrojált olmützi alkotmányra) jelentett, ugyanez azonban nem mondható el a magánjogi oldalról. 1953-ban ugyanis a magyar területekre is kiterjesztették az Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch-ot, az osztrák Ptk., ami termékeny táptalajt adott a jogfejlődésnek, természetesen beleértve ebbe az éppen modernizálódó végrehajtási jogot.

---

³⁵ 1836. évi XV. törvénycikk a pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló birói ítéletek végrehajtása módjáról <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5160> (utolsó letöltés: 2017. október 10.)

Az inentől számított szűk két évtizeden belül pedig a kiegyezés közjogi aktusa tűnik fel -együttal a nagyfokú önállóságnak örvendő magyar magánjog is megjelenik a horizonton.

VIII.A dualizmus Magyarországának végrehajtása

A magyar végrehajtási jog fejlődésének következő stációja az 1868. évi LIV. törvénycikk³⁶ volt. Első pillantásra nem tűnik végrehajtási tárgyú törvénynek, hiszen „a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában” címet viseli. Azonban ha jobban megvizsgáljuk a törvényt, akkor láthatjuk, hogy a nyolcadik címet a jogalkotó teljes egészében a végrehajtási eljárásnak szentelte. A címen belül elkülönül az Általános határozatok, a Végrehajtás az ingóságokra, a Végrehajtás az ingatlanokra, a Tulajdoni és elsőbbségi igények című fejezetekre, azaz négy kisebb egységre tagolható, összesen 129 §-ban rendezik a végrehajtási jogi kérdéseket. A Képviselőházi Napló tanulmányozása után azt a megállapítást tehetem, hogy a törvényjavaslat kapcsán élénk vita bontakozott ki az Országgyűlésben, a végrehajtási jog tekintetében az 1968. október 21-ei ülésnapon.

Az időszak másik nagyon is említésre méltó jogszabálya a bírósági végrehajtókról szóló 1871. évi LI. törvénycikk volt. Ez a törvény teremtette meg ugyanis hazánkban az önálló bírósági végrehajtói szervezetet. Mindössze 29 §-ból áll, mégis a korban rendkívül modernnek mondható szemlélettel teremti meg és építi fel ezt az intézményrendszert. Rendelkezik a feladatkör betöltéséhez szükséges feltételekről, a bírósági végrehajtói vizsgáról, a kinevezéséről és eskütételéről, a hivatalának betöltésére vonatkozó szabályokról (pecsét, könyvek, eljárási cselekmények), az összeférhetetlenségről, és még egy igen részletes táblázatot is beleillesztettek a normaszövegbe, méghozzá a díjazásról. Ami talán ezen felül is kiemelendő, az az, hogy a felelősségre nézve a 20. § megállapítja, hogy a bírókkal egy tekintet alá esnek.

IX. Az első kódex: 1881. évi LX. törvénycikk és annak utóélete

A magyar végrehajtási jog rendkívül fontos állomását jelentette az 1881-es esztendő. Ebben az évben ugyanis megszületett hazánk első teljes körű és önálló bírósági végrehajtási kódexe. A törvényt -visszakeresve eredetileg elfogadott formáját a Képviselőházi Irományokból- világos

---

³⁶ 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=5376> (utolsó letöltés: 2017. október 10.)

szerkezet és átlátható tagolás jellemzi. A törvény relatíve hosszú, kissé talán kazuisztikus részletességgel igyekszik lefedni a végrehajtási jog és eljárás minden viszonyrendszerét.³⁷ Négy címre tagolható, ezek: Általános határozatok; Végrehajtás készpénzbeli követelés behajtására (ezen belül is ingóra, illetve ingatlanra vonatkozó végrehajtás, végül a haszonélvezetre történő végrehajtás); A végrehajtás egyéb nemei; A biztosítási intézkedések (Biztosítási végrehajtás, Zárlat), mindezeket összesen 260 §-ban foglalták össze. Az élettartamáról el kell mondani, hogy ez lesz az utolsó, a dolgozatban még tárgyalt, nagy végrehajtási jogforrás, hiszen hatálybalépését követően több novellát és számos módosítást megélve egészen az 1955-ös esztendőig hatályban maradt.

Kengyel Miklós megfogalmazásában: *„a XIX. század utolsó évtizedeiben a polgári eljárásjog és a végrehajtási jog fejlődése elvált egymástól. Amíg az előbbi nagyon lassan és sok kitéréssel jutott el az 1911. évi polgári perrendtartáshoz, addig a végrehajtási jog kodifikációja az 1878. évi törvényjavaslatot követően felgyorsult, és két évvel később megszületett az 1881. évi LX. törvénycikk a végrehajtási eljárásról”*³⁸

A Képviselőházi Naplót olvasva, a törvényjavaslat megvitatásához érve egy szerteágazó, mondhatni maratoni, de igen tartalmas parlamenti vitával szembesültem. A képviselők -lévén számosan közülük hozzáértő jogászok voltak- hozzáértést sejtető indítványokkal támogatták a törvényjavaslatot. Azt hiszem, a dolgozat értékét növeli, ha említést teszek egy érdekes fordulatról, amely a képviselőházi vitán elhangzott, a képviselői napidíjak végrehajtásával, „lefoglalásával”, mai szóval (kvázi) letiltásával kapcsolatban.

Degré Alajos képviselő így nyilatkozott a plenáris vitán: *„T. képviselőház! (Halljuk! a szélső baloldalon!) Ugy a tisztesség, mint a méltányosság érdekében bátor vagyok a t. ház türelmét pár percre kikérni. (Halljuk!) Mindnyájunk előtt ismeretes az a betegség, mely pusztít. Mindnyájan óhajtjuk anuak orvoslását. Én azt hiszem, sehol sincs ez inkább helyén, mint épen most, ez alkalommal. Sértőnek, a képviselői állásra lealázónak találom, midőn a képviselői napidíjak*

---

³⁷ Gondolok itt például a részletes árverési szabályok lefektetésére magában a törvényben, mai szemmel felmerül a kérdés, hogy a jogalkotó miért nem azt az adekvát szabályozási technikát választotta, hogy ezeket a -kétségtelenül kapcsolódó, ám bátor egyértelműen- részletszabályokat egy, a jogforrási hierarchiában egy alsóbb szinten helyezte el.

³⁸ Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris kiadó, Budapest, 2012.

felvételekor a ház pénztárában az ember ügyvédsegedeket, hitelezőket és végrehajtókat talál, a kik egyik vagy másik képviselőnek napidíját lefoglalják.”³⁹

A törvény első nagyobb lélegzetvételű módosítása, a szakirodalom által csak Végrehajtási Novella által emlegetett törvény a „végrehajtási eljárásról szóló 1881:LX. tc. módosítása és kiegészítése tárgyában” hozott 1908. évi XLI. törvénycikk⁴⁰ volt. A törvény maga összesen 31 §-t számlál, de olyan lényegi változtatások vezet be, mint például a végrehajtás alól kivont tárgyak egy új taxációjának⁴¹ megadása

1912. évi LIV. törvénycikk (a polgári perrendtartásról szóló 1911. évi I. törvénycikk életbeléptetéséről) tulajdonképpen annyiban módosította az 1881. évi LX. törvénycikket, hogy az akkor elkészült Plósz-féle Pp.-hez igazította annak szabályait.

X. A világháborúk kora és a beköszöntő szocializmus

A dolgozat záróakkordjaként néhány szót kell ejteni a végrehajtási jog legutóbbi évszázadáról is. Az 1911-es Pp. megjelenésétől a II. világháborúig továbbra is az 1881-es törvény -bár módosításokkal tűzdelve- maradt hatályban, de összességében elmondható, hogy ez az időszak nem hozott generális változásokat a jogterület életében.

A II. világháború után beköszöntő kommunista diktatúra ideológiájának köszönhetően úgy vélték, hogy a végrehajtási jogra nem lesz szükség, ennek megfelelően egyre inkább háttérbe szorították ezt a jogterületet (is). A munkám vizsgálati spektrumába ugyan már nem tartozik bele, de megjegyzem, hogy a szocialista éra jogszabálya kezdésként 1955. évi 21. törvényerejű rendelet volt. Ennek *„megjelenéséig több mint ötven olyan jogszabályt léptettek életbe, amelyek korlátozták, vagy kizárták a bírósági végrehajtást. A szocialista ideológiai-társadalmi-népgazdasági rendszerre való áttérés eredményeképpen a bírósági végrehajtás egyre ritkábbá vált.”⁴²*

---

³⁹ Képviselőházi napló, 1878. XVIII. kötet 1881. március 16-május 11. Ülésnapok 1878-377 (forrás: https://library.hungaricana.hu/hu/view/OGYK_KN-1878_18/?pg=183&layout=s&query=Mindny%C3%A1junk%20el%C5%91tt%20ismeretes%20az%20a%20betegs%C3%A9g, utolsó letöltés: 2017. október 10.)

⁴⁰ 1908. évi XLI. törvénycikk <https://1000ev.hu/index.php?a=3&param=7041> (utolsó letöltés: 2017. október 10.)

⁴¹ Ez egy nagyon terebélyes lista, de főbb gócpontként a vallás, a közszolgálat, a fegyveres erők, a szociális háló egyes intézményei, de emellett még a létfenntartáshoz szükséges tárgyak, eszközök tartoznak ide.

⁴² Pataki János István: Gondolatok a bírósági végrehajtás rendszeréről (forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/pataki53.pdf>, utolsó letöltés: 2017. október 10.)

A jogtörténetírás megemlékezik még, szám szerint kettő tervezetről, amelyeket az 1955-ös tvr. előtt dolgoztak ki. Ezek, elnevezésükből fakadóan, sohasem léptek hatályba, de egyfajta állatorvosi lovaknak tudhatóak be abban a tekintetben, hogy miért problémás egy más jogrendszer elemeit, ideológiai alapon, szolgálaián másolni.

Az új ideológia beköszöntével nemcsak a joganyag cserélődött lehet, hanem az azon alapuló intézményrendszer is, ennek megfelelően kiépült az kommunista típusú bírósági végrehajtói szervezetrendszer. *„A végrehajtó állami alkalmazott volt, és álláshelyét a Minisztertanács által szervezett álláshelyeken töltötte be.”*⁴³

XI. Összegzés

A dolgozat záró fejezetében igyekszem röviden és velősen összefoglalni annak tartalmát, de a tanulságokra fókuszálva, majd ezt követően megteszem végső következtetéseimet.

A XI-XIII. század közötti időszakról elmondható, hogy a végrehajtás egy kezdeti, egyszerűbb időszakát élte, ahol olyan, mai szemmel furcsának ható törvényszerűségek is előfordultak, minthogy magának a pernyertes félnek kellett az executióról gondoskodni. *„Később kialakult az a jogelv, hogy a bíró köteles az ítélete végrehajtásáról gondoskodni, ellenkező esetben a büntetéssel sújtották.”*⁴⁴ A kezdetleges kiegészítő személyzetből komoly végrehajtói szerepkörbe felnövő poroszlok (pristaldusok), majd pedig a szolgabírók működése úgyszintén jellemezte a kort, akárcsak a fokozódó hiteleshelyi jelenlét⁴⁵ ezekben az eljárásokban. Fontos látni, hogy ezen személyek működése a kialakuló vármegye-rendszer és a professzionalizálódó királyi igazságszolgáltatás kontextusában érthető meg igazán.

A korszak végére már világosan látszanak a személyi és a vagyoni végrehajtás határvonalai, ez azonban még bajosan mondható el a magánjogi-büntetőjogi rendelkezésekről. A korszak sajátos végrehajtási aktusa volt a birtokba való beiktatás, amely lefolytatásának módja arra utal, hogy a nyilvánosság biztosításával kívánta elérni, hogy a birtokviszonyok és egyúttal a res iudicata is szilárd tudjon maradni. A kor jogrendje már *„lehetővé tette a megegyezést, melynek meggyorsítása*

---

⁴³ Pataki János István: Gondolatok a bírósági végrehajtás rendszeréről (forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/pataki53.pdf>, utolsó letöltés: 2017. október 10.)

⁴⁴ Mezey Barna (szerk.): Magyar jogtörténet Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 419. o.

⁴⁵ Emlékeztetőül: mint láthattuk eleinte a hitelesítő funkció volt számottevő, később azonban egyenesen már a szolgabírók visszaéléseit és részlehajlásait volt hivatott megakadályozni.

érdekében az adóst három napig fogságban lehetett tartani. Ha ez is eredménytelen volt, az adóst átadták a hitelezőnek, aki tartozása erejéig személyes szolgáltatást volt köteles teljesíteni.”⁴⁶ Ez egy kifejezetten előreutató eredménynek tekinthető.

A XIV-XVI. század eredményeit az alábbiakban foglalom össze. „A birtokperekben hozott ítélet végrehajtásával szembeni jogorvoslat sajátos formája a visszaűzés (*repulsio*) volt. Ez az ítélet olyan megtámadása volt, amellyel a birtokperben hozott ítélettel szemben jogszerűen egy alkalommal lehetett élni. A peresztes fél az ítélet végrehajtását -szimbolikus erőhatalommal, kivont karddal- megakadályozhatta. Ennek okát (például bírói részrehajlás, hamis tanúk) azonban a bíróság elé kellett tárnia. Ha az ok nem volt jogszerű, az ellenálló büntetésben részesült. A visszaűzésre irányuló további próbálkozás hűtlenségnek minősült.”⁴⁷ Továbbra is főszabály volt, hogy a döntés végrehajtása az érdekelt félre maradt. A poroszlok teljesen eltűntek, a szolgabírók azonban a hiteleshelyi közreműködéssel professzionális végrehajtókká váltak. Ez némileg ellentmondónak tűnhet az fenti állítással szemben, ugyanakkor nem szabad elfelejteni, hogy a korban nem beszélhetünk még a mai értelemben vett jogegységesítésről, így ha forrásokat elemzünk, figyelembe kell vennünk, hogy azok az ország mely részéről származnak és milyen szintű bírósághoz köthetőek.

A fenti két időszak úgy foglalható össze, hogy egy alapvetően római jogi gyökerekre támaszkodó végrehajtási jog volt jelen, azzal a markáns különbséggel, hogy a feudalizmusból és a hűbériségből fakadóan sajátos -főleg a személyi végrehajtás túlzott előtérbe helyezése terén jelentkező- elváltozásokat produkált.

Az 1526 és 1848 közötti időkkel már több jelentős modernizációs folyamat köszöntött be. Ezekben az időkben a végrehajtási szakasz két eseten következhetett be: egyrészt, ha a peresztes fél nem használta ki a jogorvoslati opcióját (már ha egyáltalán volt neki ilyen), illetve ha élt ugyan jogorvoslattal, de ez valamilyen okból kifolyólag eredménytelen vagy sikertelen volt.

A korszak csiszolt végrehajtási eljárással rendelkezett immáron. „A végrehajtás időpontját és helyét az *executio*val megbízott bíró jelölte ki, s erről a feleket előre értesítette. A kitűzött napon, ha a per meghatározott ingatlan tulajdonjogáért folyt, a kiküldött bíró a felek és az összehívott szomszédok előtt, rendszerint a helyi hatóság jelenlétében, az ítéletet felolvasta, és

---

⁴⁶ Pataki János István: Gondolatok a bírósági végrehajtás rendszeréről (forrás: <http://jesz.ajk.elte.hu/pataki53.pdf>, utolsó letöltés: 2017. október 10.)

⁴⁷ Mezey Barna (szerk.): Magyar jogtörténet Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 426. o.

(oppositio vagy repulsio hiányában) a pernyertest az elperelt birtokba bevezette. (...) A végrehajtás lefolyásáról a végrehajtó a királyi tábla számára jelentést készített, amit azután a tábla ülésén bemutatott, majd a per irataihoz csatolt. Végül a jelentés másodpéldányát az új tulajdonos részére, jogainak biztosítékául, bizonyáglevél (testimoniales) formájában kiadta. Ha a kötelezett törvénytelen ellenállást tanúsított, a pernyertes karhatalmat kirendelő parancsot (mandatum brachiale) kérhetett a királytól.”⁴⁸

Más volt a helyzet, ha pénz volt a „tét”, ilyenkor ugyanis két lehetőség állott fenn: egyrészt a kivonuló apparátus előtt, a helyszínen készpénzben teljesíthetett, másrészt, ha erre nem volt képes, akkor az értékhez igazodó vagyontárgy (ingó, illetve ingatlan is) lefoglalására került sor. Azt, hogy mi tartozik lefoglalandó ingóságok, ingatlanok körébe, a végrehajtásra kiküldött bíró tiszte volt megállapítani.

Az 1848-tól a vizsgált korszak végéig tartó időszak első feléről elmondható, hogy a magyar végrehajtási jog felvette a nyugati fejlett jogrendszerek által kijelölt haladási irányt és a XIX. század végére egy kifejezetten modern magyar bírósági végrehajtást tudhatott magáénak hazánk. Immáron a vagyoni végrehajtás korszakáról beszélhetünk.

Ebben a II. világháború utáni szocialista rezsim hozott változást, amikor elvetette ezeket az eredményeket és egy ideológiai alapú szabályozás váltotta a szervesen kifejlődött, „kapitalista” berendezkedést.

---

⁴⁸ Mezey Barna (szerk.): Magyar jogtörténet Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 437-438. o.

A felhasznált irodalom jegyzéke

1. 1792. évi XVII. törvénycikk
2. 1836. évi XV. törvénycikk a pénzbeli elmarasztalást magokban foglaló birói ítéletek végrehajtása módjáról
3. 1868. évi LIV. törvénycikk a polgári törvénykezési rendtartás tárgyában
4. 1908. évi XLI. törvénycikk
5. Földi András-Hamza Gábor: A római jog története és intézüciói, Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet, Budapest, 2013.
6. II. András király 1222. évi törvényei XXVIII. törvénycikke
7. Kálmán Király Dekrétomainak Első Könyve 28. Fejezet
8. Kapa Mátyás: Hitelezővédelem a bírósági végrehajtásban. Budapest, 2006. 23. o.
9. Kengyel Miklós: Magyar polgári eljárásjog, Osiris kiadó, Budapest, 2012.
10. Képviselőházi napló, 1878. XVIII. kötet 1881. márczius 16-május 11. Ülésnapok 1878-377
11. Mátyás 1486. évi X. törvénycikke
12. Mezey Barna (szerk.): A magyar jogtörténet forrásai, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
13. Mezey Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet, Osiris Kiadó, Budapest 2003.
14. Mezey Barna (szerk.): Magyar jogtörténet, Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
15. Pataki János István: A bírósági végrehajtás jogintézményének lehetséges fejlesztési irányai Magyarországon - PHD-értekezés, Szeged, 2014.
16. Pataki János István: Gondolatok a bírósági végrehajtás rendszeréről
17. Szent István Király Dekrétomainak Második Könyvének 33. Fejezet
18. Szent István Király Dekrétomainak Második Könyvének 5. Fejezete
19. Szent István Király Dekrétomainak Második Könyvének 6. Fejezete
20. Szent László Király Dekrétomainak Második Könyvének 11. Fejezete
21. Varga István (szerk.): A polgári nemperes eljárások joga, Eötvös Kiadó, Budapest, 2013.